

En e-bog fra

EKSISTENSEN

Se flere titler på www.eksistensen.dk

Denne e-bog indeholder et digitalt vandmærk. Der er ved dit køb indlejret et digitalt mærke, som kan vise tilbage til dig som køber. Du skal derfor passe på, at andre personer ikke får adgang til en kopi af din fil, da du i givet fald vil stå som ansvarlig.

Johannes' Åbenbaring og apokalyptik

Geert Hallbäck
In Memoriam
På 70-årsdagen
Den 10. marts 2018

Geert Hallbäck

Johannes' Åbenbaring og apokalyptik

Teksten, tiden og lidenskaben

Redaktion

Gitte Buch-Hansen, Troels Engberg-Pedersen og Søren Holst

Eksistensen

København 2018

Geert Hallbäck

Johannes' Åbenbaring og apokalyptik

Teksten, tiden og lidenskaben

Redaktion: Gitte Buch-Hansen, Troels Engberg-Pedersen og Søren Holst

© Forfatterens arvinger og Eksistensen, 2018

Bogen er sat med Adobe Garamond Pro på Eksistensen

ISBN-13: 978-87-410-0401-3

Omslag: Eksistensen

Forsiden er inspireret af 'Tilbedelsen af Lammet' fra Albrecht Dürers illustrationer til Johannes' Åbenbaring (ca. 1496). Træsnittet kan ses i Kobberstiksamlingen på Statens Museum for Kunst.

Eksistensen

Frederiksberg Allé 10

DK-1820 Frederiksberg C

tlf. 3324 9250

www.eksistensen.dk

Indhold

Indledning	7
v. Gitte Buch-Hansen, Troels Engberg-Pedersen og Søren Holst	
1 Teksten, tiden og lidenskaben	19
Overvejelser over Johannes' Åbenbaring (1984)	
2 Johannes' apokalyptik	39
Aktuelle tendenser i apokalypse-forskningen (1987)	
3 Det faldne Zion og den åbenbarede lov	55
En fortolkning af 4. Ezra-bog (1990)	
4 Hinsides fremtiden	87
Et essay om apokalyptik og gnosticisme (1991)	
5 Åbenbaring og fremtid (1992)	101
6 Apokalyptikken og den jødiske identitetskrise (1995)	115
7 Johannes' Åbenbaring kap. 20,1-10	127
Tusindårsriget og dets fortolkninger (2000)	
8 Johannes' Åbenbaring og Derrida (2002)	141
9 Er angreb det bedste forsvar?	153
En undersøgelse af motivet 'det store Babylons fald' i Johannes' Åbenbaring (2005)	
10 Johannes' Åbenbaring kap. 13	175
Overvejelser over tekstens aktualitet (2012)	
Bibliografi	191

Indledning

Geert Hallbäck døde natten mellem den 30. og 31. august 2017 i en alder af lidt over 69½ år. En uge tidligere, tirsdag formiddag den 22. august, havde den ene af denne bogs udgivere, Troels Engberg-Pedersen, drukket formiddagskaffe med Hallbäck i hans hjem, så vi i fællesskab kunne ordne verdenssituationen. Hallbäck var i fin form og helt sit gamle jeg. På et tidspunkt sagde han: “Nu bliver vi jo snart 70, Troels. Hvad skal vi gøre ved det?”. Engberg-Pedersen, som på det tidspunkt var 68, havde ikke rigtig tænkt i de baner, men det havde Hallbäck. Han skitserede muligheden af et seminar på sin gamle arbejdsplads, Det Teologiske Fakultet, omkring sin 70-årsdag, den 10. marts 2018, og nævnte to mulige temaer. Man kunne forestille sig at tematisere de forskellige genrer, han selv havde arbejdet inden for: bibelkommentaren, bibelleksikonet, bibeloversættelse, studiebibel m.v. Hvordan adskilte de sig? Hvordan hang de sammen? Man kunne også forestille sig et andet tema: Johannes’ Åbenbaring og apokalyptik, som lå hans hjerte særligt nær, og som han havde arbejdet med gennem hele sin karriere. Engberg-Pedersen mente umiddelbart, at det sidste nok ville egne sig bedst med tanke på de studerende, hvorimod det første kunne have lidt for meget af et ‘meta-præg’. Det var Hallbäck uden videre enig i.

Samtalen gik videre, og pludselig erklærede Hallbäck, at han nu havde indset, at han ikke fik skrevet den danske kommentar til Johannes’ Åbenbaring, som det længe havde været meningen at han skulle skrive. Han overvejede derfor at samle nogle af sine artikler om Åbenbaringen i en bog på Eksistensen, hvis han havde kræfter til det. Det fandt Engberg-Pedersen var en rigtig god idé, og han tilbød sin assistance i efterårets løb. Hallbäck kunne vælge ud blandt artiklerne, hvorefter Engberg-Pedersen ville redigere dem, så forlaget (hvis de sagde ja) kun-

ne have manuskriptet ved udgangen af året. Så kunne bogen sikkert være klar til et eventuelt apokalyptik-seminar omkring 70-årsdagen.

Det blev aftalen, som Hallbäck også nåede at bekræfte til anden side inden sin død. Men sådan gik det desværre ikke. I lyset af Hallbäcks død besluttede Engberg-Pedersen midt i september at tage kontakt til to af de undervisere på den fælles, gamle arbejdsplads, Afdeling for Bibelsk Eksegese, Københavns Universitet, som havde haft mest med Hallbäck at gøre, Gitte Buch-Hansen og Søren Holst, for at høre, om de ville være med til et fælles projekt om den planlagte bog. De svarede begge straks Ja – og resultatet foreligger her.

Tekstudvalget

Denne bog rummer langtfra hele Geert Hallbäcks arbejde med Johannes' Åbenbaring og den apokalyptiske litteratur – jf. bibliografien bag i bogen. Vi har fokuseret på de bedste analytiske behandlinger af apokalyptikken og Åbenbaringsbogen, og det vil sige, at vi har udeladt rent introducerende tekster. Som Hallbäck selv skriver i bogens første bidrag, medfører det, at "et vist kendskab til skriftet forudsættes – i det mindste at man har læst det (for nylig)!".

Hallbäck har i anden sammenhæng vist, at hans legendariske ry som formidler også strakte til at introducere den apokalyptiske litteratur for *absolute beginners*: Blandt de udgivelser, vi ikke har taget med, er den lille artikel "Apokalyptik" (2001), som blev skrevet til en bog om Ingvar Cronhammars monumentalskulptur, *Elia*, og som også kan læses i Hallbäcks eget udvalg af genoptrykte artikler, *Hvad jeg skrev ... Udvalgte artikler om Det Nye Testamente og andre ting* (2008). Her opsummerer Hallbäck sin forståelse af den apokalyptiske genre i almindelighed. Genrens særlige udmøntning i de nytestamentlige skrifter behandlede han i et kapitel af *Det Nye Testamente. En lærebog* (2010). Selve Johannes' Åbenbarings indhold, såvel som de mest grundlæggende spørgsmål om skriftets oprindelse, blev drøftet i oversigtsform i hans artikel "Johannes' Åbenbaring som bibelskrift" i tidsskriftet *Bibliana* (2003). Endelig er Åbenbaringen i Bibelselskabets *Studiebibel* (2015) naturligvis indledt og forsynet med forklarende noter af Hallbäck.

Omvendt er vi også sprunget over nogle bidrag i den videnskabeligt analyserende genre. Vi har fokuseret på de egentlige apokalypser, særligt Johannes' Åbenbaring, og derfor udeladt en analyse af Markusevangeliets apokalyptiske afsnit, "Der anonyme Plan. Analyse von Mk 13,5-27" fra tidsskriftet *Linguistica Biblica* (1981). Det havde også været oplagt, omtrent som når rockmusikere genudgiver gamle sager, at lokke med ikke tidligere udgivet materiale fx i form af en dansk oversættelse af artiklen "How to Read an Apocalypse" fra det videnskabelige tidsskrift *Studia Theologica* (1993). Men da vi læste den igennem, syntes vi, at den tydeligt illustrerede den stædigt umoderne tilgang til forskning og formidling, som Hallbäck insisterede på i hele sit virke for dansk teologi: Han havde tænkt og formuleret tankerne på dansk og kunne så efterfølgende opsummere dem på engelsk for et internationalt publikum. I det 21. århundrede tilsiger alle incitamentsstrukturer jo, at man bør gøre det modsatte: publicere i peer-reviewed udenlandske 'journals' for så bagefter at referere pointerne på dansk i mindre vigtige udgivelser. Også artiklen "Apokalyptik og gnosticisme. Om fremtidstab i antikken og i dag" (1999) med et nutidigt udblik til Scientology faldt for sorteringen, da den havde en hel del stof til fælles med Hallbäck's tidligere behandling af det gnostiske fænomen i artiklen "Hinsides fremtiden" (1991), som vi syntes var friskere og mere spændende, og som derfor er optrykt i denne bog.

De to højdepunkter i den sidste del af Hallbäck's karriere havde at gøre med oversættelse og formidling af selve bibelteksten: oversættelsen af Det Nye Testamente til nudansk, *Den Nye Aftale* (2007), og den tidligere nævnte *Studiebibel*. Et lignende projekt rager op i begyndelsen af hans videnskabelige løbebane: Som nyansat lektor indledte og oversatte han det særprægede, apokalyptisk inspirerede skrift "Herma's Hyrde" til Bibelselskabets udgave af *De Apostolske Fædre* (1985). Den monstrøst lange tekst fylder omtrent en tredjedel af hele bogen, mens otte mindre skrifter, oversat af syv ældre kolleger, trænges på resten af pladsen. Heller ikke denne udgivelse har vi kunnet tage med her.

Men lad os nu gå videre til, hvad der faktisk er medtaget: På de følgende sider kan man følge med i, hvad der kom for dagen, når Hallbäck – efter endt oversættelse, men før de mere populærvidenskabelige opsummeringer – tog fat på at klarlægge tekstens betydning.

Tematråde i bogen

Bogens artikler og essays er aftrykt i kronologisk rækkefølge. Læses bidragene fra ende til den anden, får man derved mulighed for at følge i hælene på Geert Hallbäck og kigge ham over skulderen i det arbejde med Johannes' Åbenbaring og apokalyptikken, som strakte sig over næsten 30 år. Der er på ingen måde tale om en fremadskridende, monografisk behandling af bogens tematik, men sandelig heller ikke om mere eller mindre tilfældige 'fragmenter'. Forståelsen af det apokalyptiske maskineris funktion er i høj grad konstant, men der kommer flere og flere nuancer og perspektiver med. Da de i bogen bragte tekster oprindeligt er skrevet som bidrag til redigerede antologier eller som artikler til tidsskrifter, kan de i princippet læses uafhængigt af hinanden og i helt vilkårlig rækkefølge. Det betyder også, at der er et uundgåeligt overlap mellem de forskellige artikler, fordi præmisserne for fortolkningen jo skal på plads i hver eneste analyse. Det har vi imidlertid ikke opfattet som noget problem, da det netop giver den læser, der følger den kronologiske rækkefølge, mulighed for at efterspore, hvordan Hallbäck's forståelse af Åbenbaringen og apokalyptikken som helhed både var grundlagt helt fra begyndelsen (jf. art. nr. 1) og til stadighed blev udfoldet og udvidet, alt som han inddrog andre temaer eller fokuserede på bestemte tekster. I det følgende giver vi nogle konkrete eksempler på, hvordan denne dynamiske udfoldelse af de grundlæggende indsigter kaster lys over andre tematikker, som forskningen i den tidlige kristendom har interesseret sig for.

Men først lige nogle ord til den læser, som møder begrebet apokalyptik for første gang. I stedet for at gå kronologisk til værks kan det være en god idé at begynde med art. nr. 6, "Apokalyptikken og den jødiske identitetskrisen" (1995). Her introducerer Hallbäck de grundbegreber og opsummerer de indsigter, som han gennem de tidligere studier havde arbejdet sig frem til. Vi får bl.a. en redegørelse for den 'kognitive dissonans', som apokalyptikken if. Hallbäck først og fremmest tjener til at bearbejde: nemlig erfaringens modsigelse af det verdensbillede, som understøtter identiteten. Apokalypserne bearbejder denne bevidsthedsmæssige krise *fantasmatiske* gennem at lade en himmelsk åbenbaring omfortolke erfaringen, så den ender med at bekræfte verdensbilledet. En sådan nyfortolkning slipper man ikke umiddelbart